

Розділ І

*оповідає, де і за яких обставин
народився Олівер Твіст*

Серед різних громадських будівель одного міста (з деяких причин я не наводжу його справжньої назви, а вигадувати якоїсь іншої не бажаю) є будинок, що здавна подибується по всіх великих і малих містах, а саме робітний дім. У цьому робітному домі одного дня й числа (яких я теж не збираюся наводити — бо це не має, принаймні поки що, жодного значення для читача) народився той смертний, що його ймення стоїть у назві цього розділу.

Ще довго потому, як парафіяльний лікар упровадив його на цей світ жалю й скорботи, питання про те, чи він виживе і чи взагалі дістане будь-яке ім'я, залишалося під великим сумнівом. Отож могло бути так, що ці спогади не побачили б світу Божого, а якби навіть і побачили його, то обмежилися б однією-двома сторінками і тому мали б неоціненну вартість, як найстисліший та найвірогідніший біографічний нарис в історії літератури всіх часів і всіх країн, що будь-коли існували на світі.

Я, далєбі, не збираюся доводити, що сам факт народження в робітному домі є наймилішою з усіх можливостей, які трапляються людині, я тільки маю на увазі, що в даному випадкові для Олівера Твіста це було найкраще з усього того, що взагалі могло з ним статися.

Лікареві довелося вжити чималих зусиль, щоб примусити немовлятко до обов'язку дихати самотійно, обов'язку,

правда, досить марудного, але що став, проте, внаслідок звички, конче потрібний для нашого існування. Якийсь час Олівер пролежав на невеличкому жорсткому матраці, конвульсивно ловлячи ротом повітря, у досить непевній рівновазі між цим і тим світом, але швидше схиляючись до останнього. Якби протягом цього короткого проміжку часу Олівера оточували запопадливі бабусі, стурбовані тітки, досвідчені мамки та премудрі лікарі, то йому безперечно і неминуче прийшов би кінець. Але біля нього не було нікого, опріч старої доглядальниці, в якій у голові стояв туман од надмірної порції пива, і парафіяльного лікаря, що мав виконувати свої обов'язки за угодою з парафією. Отож Олівер і природа боролися сам на сам. Поборсавшись ще кілька хвиль, новонароджений, нарешті, зітхнув, чхнув і сповістив мешканців робітного дому, що новий тягар упав на плечі парафії, голосним криком, на який могло бути здатне лише немовлятко чоловічої статі, котре більше як три з чвертю хвилини не мало такого корисного знаряддя, як голос.

Тільки-но подав Олівер цей перший доказ справної діяльності своїх легенів, як клаптяна ковдра, недбало накинута на ліжко, заворушилася, бліде обличчя молодої жінки ледве-ледве підвелася з подушки і знеможений голос насилу вимовив:

— Дайте мені глянути на дитину й умерти.

Лікар сидів лицем до каміна і то тер свої руки, то наставляв їх до вогню. Коли молода жінка заговорила, він підвівся і, ставши у головах її ліжка, промовив значно тепліше, ніж того, здавалося, можна було від нього сподіватися:

— Ну, вам ще рано говорити за смерть.

— Боронь Боже, звісно рано, — додала й доглядальниця, похапцем засовуючи собі в кишеню зелену пляшку, яку вона щойно з видимою насолодою притуляла до рота в кутку кімнати. — Хай вона, сердега, проживе стільки, як я, та приведе тринадцятеро дітлахів, і всі вони їй помруть — тільки двійко лишиться та й ті сидітимуть, як і мої, з матір'ю в робітному

домі, тоді вона іншої заспіває... Самі подумайте, серденько моє, що то бути матір'ю!

Але, очевидно, ця відрадна перспектива материнських радощів не справила належного враження: хвора похитала головою і простягла руку до дитини.

Лікар поклав немовлятку в її обійми. Вона палко притиснула побілілі губи до чола свого сина, провела руками по обличчю, кинула дикий погляд навколо, здригнулася, впала горілиць на подушку... і вмерла. Лікар із доглядальницею взялись розтирати їй груди, руки й скроні, та кров її вже навіки спинилася. Їй говорили про надію й віраду, але вона давно їх утратила.

— Кінець, місіс Тінгамі! — промовив, нарешті, лікар.

— Ох-ох-ох! Кінець бідолашній, — сказала доглядальниця, приймаючи з подушки корок від пляшки, що був височив ненароком, коли вона нахилилася до немовлятка. — Така вже її доля безталанна!

— Тільки ж не посилайте до мене, бабо, як дитина почне кричати, — сказав лікар, замислено натягаючи рукавички. — З нею ще буде, очевидно, чимало мороки. Як розрепетується, дайте їй кашки. — Лікар одягнув капелюха, але по дорозі до дверей затримався біля ліжка покійниці й додав: — А була вродлива — звідки вона?

— Її принесено сюди вчора ввечері з наказу наглядача, — відповіла стара. — Лежала на вулиці — там її й підібрали. Мабуть, пройшла таки чимало піхотою, бо черевики геть-чисто розлізлися. Ну, а звідки вона чимчикувала й куди її Бог ніс — хто його зна.

Лікар схилився над померлою і взяв її за ліву руку.

— Ага, стара пісня, — промовив він, похитавши головою. — Нема обручки, як я бачу. Ну, на добраніч вам.

Шановний медик подався обідати, а доглядачка, хильнувши ще раз із зеленої пляшки, примостила на низькому ослоні край каміна й почала сповивати дитину.

Який незрівнянний приклад сили одягу являв собою юний Олівер Твіст! Ще за хвилю, загорнений тільки в шматок

байки, він міг бути і сином вельможі, і сином жебрака. Найви-сокопоставленіша особа навряд чи здолала б визначити його соціальний стан. Але як тільки на нього напнули стару перка-леву, пожовклу від довгої служби сорочину, він одержав свою відзнаку й етикетку та одразу опинився на своєму місці, місці безрідного парафіяльного вихованця, сироти з робітного дому, затурканого, напівголодного попихача, всім чужого, всім осоружного, якого в житті чекали тільки стусани й по-бої. Олівер щосили кричав. Якби йому знаття, що він сирота, залишений на добру ласку парафіяльних титарів та нагляда-чів, він, може, кричав би ще голосніше.

Розділ II

*оповідає, як зростає, виховувався
та живився Олівер Твіст*

Протягом восьми-десяти дальших місяців Олівер був жертвою систематичного зрадництва та облуди. Його виходили смочком. Начальство робітного дому належним чином повідомило парафіяльну адміністрацію про безпорадний стан захарчованого сироти-немовлятка. Парафіяльна адміністрація запитала адміністрацію робітного дому, чи не знайдеться у притулку якоїсь особи жіночої статі, що могла б постачати Оліверові Твісту належне живлення й догляд. Адміністрація робітного дому поштиво довела до відома начальства, що такої особи в богадільні немає. Тоді парафіяльна рада великодушно і, як завжди, по-християнському постановила направити Олівера до «ферми», тобто до сільської філії робітного дому, що містилася за три милі од міста, де кільканадцять таких самих юних порушників законів про бідних, як і Олівер, не обтяжені надмірним харчем та одягом, цілісніськими днями барложилися на брудній підлозі під материнським доглядом однієї жінки, що приймала від парафії цих молодих злочинців за сім з половиною пенсів з рота на тиждень.

Сім з половиною пенсів на тиждень для дитини чи не забагато? На сім з половиною пенсів можна вкрай пошкодити дитячий шлунок. Стара вихователька була жінка мудра й досвідчена, вона не тільки добре знала, що корисно для діточок, але також розуміла, що вигідно для неї самої. Тому

більшу частину тижневої платні вона обертала на власну користь, а молоде парафіяльне покоління при звичаювала до економії, ще суворішої за ту, що була встановлена парафією. Отже, знаходячи в найглибших глибинах ще більшу глибину, вона виявила себе великим філософом-експериментатором.

Усі чули про іншого філософа-експериментатора, котрий створив глибоку теорію, що коняка здатна жити без харчу, всі знають, що, годуючи цю коняку одною соломиною на день, він блискуче довів свій винахід, і, безперечно, зробив би її найціннішою та найжвавішою твариною в світі, якби вона йому не здохла всього за одну добу перед тим, як мала одержати на обід свою першу порцію повітря. На жаль, для експериментальної філософії тієї жінки, під чиїм ніжним доглядом зростав Олівер Твіст, її система давала точнісінько такі самі наслідки, бо саме на той час, коли дитина, нарешті, при звичаювалася до наймізернішої пайки найпісніших харчів, вона чомусь у восьми з половиною з десяти випадків ні з того ні з сього занедужувала — чи то від голоду, чи від холоду, або ж ненароком падала у вогонь чи чаділа.

У всіх цих випадках сердешні маленькі створіння переходили звичайно в інший світ, де з'єднувалися зі своїми батьками, котрих у цьому світі вони ніколи не знали.

Іншим разом, коли, наприклад, занедбане немовлятко перекидалося разом з колискою або коли його ошпарювали під час прання окропом — хоч останнє траплялося досить рідко, бо щось, що хоч до певної міри скидалося на прання, бачили на фермі вряди-годи, — справа набирала широкого розголосу, і тоді суд присяжних починав сікатися зі своїми марудними запитаннями, а парафіяни збунтовувалися й підписували осудливого листа. Та всі ці зухвалі випадки негайно одержували належну відсіч завдяки лікарській експертизі і свідченню парафіяльного сторожа: перший розтинав тіло й звичайно не знаходив нічого всередині — що було чистісінькою правдою, а сторож завжди свідчив під присягою те, чого бажала парафія, — що було з його боку великою самопожертвою. До того ж члени парафіяльної ради час від часу

навідувалися до ферми, завжди надсилаючи за день до цього свого сторожа з відповідним повідомленням.

Під час цих візитів діти завжди були охайними й чистенькими, а чого ж іще бажати?

Не можна сподіватися, щоб така система виховання могла виростити надто багатий чи розкішний урожай. У той день, коли Оліверу Твісту минуло дев'ять років, він був блідим хлопчиком, замалим на зріст і, безперечно, захарчованим. Але природа чи спадковість заклали здоровий міцний дух в Оліверові груди. Завдяки суворій дієті дух мав доволі місця, щоб там розростатись, і, може, тільки цій обставині Олівер був зобов'язаний тим, що дожив до свого дев'ятого дня народження. Як би там не сталося, а сьогодні були його дев'яті роковини, які він святкував у льосі для вугілля у вибраному товаристві двох інших молодих джентльменів, замкнених, як і він, після доброї порції березової каші за те, що нахабно на-смілилися заявити, нібито вони голодні. Раптом місіс Менн, котра очолювала цю установу, зацікавилася від несподіванки: за парканом вона вгледіла постать містера Бамбла, парафіяльного сторожа, який сіпав хвіртку що було сили.

— Господи милостивий! Невже це ви, містере Бамбле? — скрикнула з добре вдаваною радістю місіс Менн, висовуючи голову з вікна. — (Сусанно, забори нагору Олівера й тих двох шибеників та обмий їх!) — Ах, матінко моя! Містере Бамбле, яка я рада, що ви завітали до мене!..

Але містер Бамбл був чоловік опасистий і дратівливий, тому, замість відповісти на це щиросерде привітання ласкавим словом, він почав ще дужче торсати хвіртку, а потім по-частував її таким стусаном, на який була здатна лише нога парафіяльного сторожа.

— Господи, тільки подумати, тільки подумати! — цокотіла місіс Менн, вибігаючи надвір, бо тим часом покараних хлопців було переведено вже з льоху нагору. — І як це я могла забути, що ворота через любих діточок замкнено зсередини! Заходьте, містере Бамбле, прошу, прошу, заходьте ж бо!

Після цього гостинного запрошення було зроблено такого глибокого реверанса, що од нього розтануло б навіть титареве серце, але парафіяльний сторож лишився незворушний.

— Невже ви вважаєте, місіс Менн, за пристойне, за чемне примушувати парафіяльних урядовців, що приходять сюди до вас у парафіяльних справах з приводу парафіяльних вихованців, стовбичити отак під вашими ворітьми? — запитав він, стискаючи свою патерицю. — Чи розумієте ви, місіс Менн, що ви, так би мовити, на службі у парафії і одержуєте від неї платню?!

— Але ж, містере Бамбле, я тільки затрималася на хвилину повідомити наших любих діточок, які вас так кохають, так кохають, про те, що ви йдете до нас, — відповіла з великою покірною місіс Менн.

Містер Бамбл був високої думки про свій ораторський хист і про свою вагу. Він щойно довів перше, а нині ствердив друге. І він полагіднішав.

— Гаразд, місіс Менн, — мовив він цього разу трохи спокійніше. — Можливо, що воно так, як ви кажете, можливо. Але ведіть мене до хати, бо я прийшов у серйозній справі і маю повідомити вам дещо важливе.

Місіс Менн повела сторожа до невеличкої, вимощеної цеглою вітальні, поставила перед ним стільця й запобігливо поклала перед ним на стіл його ціпка й трикутного капелюха. Містер Бамбл стер піт, що рясно виступив йому на чолі від довгої ходи, глянув задоволено на свого трикутного капелюха й усміхнувся. Так, він усміхнувся. Адже парафіяльні сторожі теж люди, — і містер Бамбл усміхнувся.

— А тепер, прошу ласкаво, не беріть за зле того, що я вам скажу, сер, — промовила місіс Менн медовим голосом. — Ви так довго йшли, так натомилися, якби не це, я б і слова не мовила. Може, ви вип'єте краплину, містере Бамбле?

— Ані краплі, ані крапельночки, — сказав той, відмахуючись правицею з почуттям власної гідності, але досить лагідно.

— А може, все ж таки вип'єте, — домагалася місіс Менн, спостерігаючи непевний тон відмови й досить нерішучий жест. — Хоч крапельку з холодною водичкою та грудочкою цукру.

Містер Бамбл кахикнув.

— Тільки одну-однісіньку краплю, — улещувала його місіс Менн.

— Ну, а чого саме? — поцікавився сторож.

— Та того, що я тримаю завжди в хаті про всяк випадок, щоб приготувати еліксир, як хтось, боронь Боже, з моїх діточок, бува, занедужає, — одказала місіс Менн, одчиняючи дверцята кутньої шафи й становлячи на стіл пляшку та склянку. — Це джин. Я вас не дурю, містере Бамбле, це справжній джин.

— Так ви даєте дітям еліксир, місіс Менн? — спитав Бамбл, уважно стежачи за цікавою процедурою змішування води, цукру та джину.

— А звісно, захисти їх, голуб'яток, Царице Небесна, хоч дорого, а доводиться, — відповіла доглядачка. — Хіба ж можу я дивитися спокійно, як вони мучаться на моїх очах, сер?

— Ні, ні, — схвально промовив містер Бамбл, — звичайно, не можете. Ви добра жінка, місіс Менн. — (Тут вона поставила склянку на стіл.) — За першої ж нагоди я доведу це до відома парафіяльної ради, місіс Менн. — (Він поколотив ложкою в склянці.) — Я... я щиро п'ю за ваше здоров'я, місіс Менн.

І він спорожнив нахильцем пів склянки.

— Ну, а тепер до справ, — промовив він, виймаючи з кишені записну книжку в шкіряній оправі. — Хлопчині, охрещеному Олівером і нареченому Твістом, сповнився сьогодні дев'ятий рік.

— Захисти його, Царице Небесна, — вставила місіс Менн, натираючи до сліз краєчком фартуха ліве око.

— Дарма обіцяно було винагороду в десять фунтів стерлінгів, збільшену потім до дванадцяти, дарма вживала ревних і, так би мовити, надлюдських зусиль парафія, — провадив сторож. — Ні хто був його батько, ні звідки, якого роду й стану була його мати — нам не пощастило довідатись.

Місіс Менн здивовано розвела руками і, поміркувавши хвилину, запитала:

— Але звідки взялося тоді взагалі в нього прізвище?

— Його вигадав я, — одказав сторож, гордо випростуючи свій стан.

— Ви, містєре Бамбле?

— Я, місіс Менн. Ми даємо прізвища нашим підкидькам за алфавітом. Передостанній був «С» — я назвав його Сваблем. На цього припало «Т», — і я назвав його Твістом. Наступний зватиметься Унвіном, а за ним піде Філкінс. У мене вже виготовано прізвища не те що до кінця алфавіту, а й для цілого нового роду від першої літери до останньої.

— Але ж ви маєте справжній письменницький хист, сер! — вигукнула місіс Менн.

— Хто його зна, може, воно й так, моя пані, — одказав сторож, якому цей комплімент припав, очевидно, дуже до вподоби, і, допивши свій джин з водою, додав. — Оскільки Олівер за віком уже не може лишатися тут, рада вирішила одіслати його назад до робітного дому. Я сам одведу його туди. Отож покажіть мені його негайно.

— Зараз приведу, — одказала місіс Менн, виходячи з кімнати.

Тим часом з Олівера змили і зішкрябали ту частину бруду, що товстим шаром покривав його руки та обличчя, яку можна було зняти за одне вмивання, і дбайлива вихователька привела його до кімнати.

— Вклонися джентльменові, Оліверє, — промовила місіс Менн.

Олівер уклонився, але не знати, власне, кому — сторожеві, що сидів на стільці, чи капелюхові, що лежав на столі.

— Чи хочеш ти піти зі мною, Оліверє? — урочисто спитав містер Бамбл.

Олівер мало не скрикнув, що він радий піти світ за очі з ким завгодно, коли це погляд його впав на місіс Менн, що стояла за стільцем сторожа і з перекошеним від люті обличчям погрожувала йому кулаком. Олівер зразу зрозумів

застереження, бо цей кулак надто часто лишав знаки на його тілі, щоб не врізатися глибоко в його пам'ять.

— А вона теж піде зі мною? — запитав бідний Олівер.

— Ні, вона не може піти, — одказав містер Бамбл. — Але вона часом навідуватиметься до тебе.

Це не дуже потішило хлопчину. Він був ще малий, дуже малий, але одразу домислився, що слід заплакати з приводу розлуки. Викликати сльози на очі йому було неважко. Голод і згадка про кривду в такому випадку бувають хорошими помічниками, і тому Олівер захлипав цілком природно. На прощання він дістав від місіс Менн тисячу гарячих поцілунків і те, чого йому багато більше бракувало, — шматок хліба з маслом, щоб він, бува, не здався у притулку занадто згоłodнілим. Зі шматком хліба в руці, у коричневому форменому кашкеті парафії на голові вийшов Олівер із містером Бамблом з осоружного будинку, де жодне ласкаве слово, жодний теплий погляд ні разу не освітили темряви його дитинства. І проте, коли хвіртка зачинилася за ним, палкий дитячий розпач охопив його: тут лишалися занедбані, занехаяні товариші його дитячих літ — хоч які нещасні були вони, проте це все ж були його єдині друзі. І почуття своєї самотності в цьому великому широкому світі вперше сповнило серце дитини.

Містер Бамбл ступав широкими кроками; малий Олівер, міцно вчепившись пальцями в його оздоблену золотим галуном вилогу, підтюпцем поспішав за ним, питаючи наприкінці кожної чверті милі: «Чи ще далеко?». Містер Бамбл на це тільки огризався, бо тимчасова лагідність, що з'являється в деяких людей під впливом джину, вже тим часом вивітрилася з нього, і він був тепер знову тільки парафіяльним службовцем.

Не пробув Олівер і чверті години в стінах робітного дому і не встиг він упоратися з другим шматком хліба, як містер Бамбл, котрий лишив його на догляд якоїсь старої, повернувся й сказав йому, що нині відбувається засідання ради і що рада кличе його перед свої очі. Не уявляючи гаразд, що воно за штука — ця рада, Олівер занепокоївся й не знав,

плакати йому чи сміятись. Та втім, ніколи було й міркувати: містер Бамбл почастивав його раз ціпком по голові, щоб вернути до пам'яті, і раз по спині, щоб підігнати, й повів його за собою. Вони ввійшли до чисто вибіленої кімнати; посередині навкруг столу засідав з десяток гладких джентльменів, а на чолі їх у трохи вищому за інші кріслі сидів найтовстіший пан із дуже круглим червоним обличчям.

— Уклонися раді, — сказав Бамбл. Олівер похапцем змахнув сльозу, що набігла йому на очі, але, не бачачи перед собою нічого, крім звичайного стола, на щастя, збагнув уклонитися йому.

— Як тебе звати, хлопче? — промовив джентльмен, що сидів у високому кріслі.

Така сила чужих панів нагнала на Олівера страх: він затремтів, як той осиковий листок, а до того ще й сторож дав йому доброго стусана, — і він заплакав. З цих двох причин він відповів на запитання дуже стиха й невиразно, чим викликав у одного з панів, джентльмена в білому жилеті, зауваження, що він дурень. Це, на його думку, мало піднести Оліверів дух і повернути хлопцеві добрий гумор.

— Хлопче, — озвався до нього пан у високому кріслі, — слухай-но сюди. Я сподіваюся, тобі відомо, що ти сирота?

— Що це значить, сер? — спитав бідний Олівер.

— Цей хлопець, дійсно, дурень, я так одразу й сказав, — ще раз констатував пан у білому жилеті.

— Цитьте! — спинив його джентльмен, що говорив перший. — Ти знаєш, що в тебе нема ні батька, ні матері і що тебе зростила парафія?

— Так, сер, — одказав Олівер, гірко хлипаючи.

— Чому ти плачеш? — спитав пан у білому жилеті. Та й справді, дуже дивно! Наче хлопцеві було чого плакати!

— Сподіваюся, що ти щовечора перед сном проказуєш свої молитви, — суворо спитав його ще один пан, — і, як належить доброму християнинові, молишся за людей, що годують тебе й дбають за тебе?

— Так, сер, — пролепетав хлопець.

— Отож тебе взято сюди, щоб вивести в люди й навчити корисного ремесла, — промовив червонощокий пан у високому кріслі.

— Тому ти завтра ж із шостої години ранку почнеш драти клоччя, — додав похмурий пан у білому жилеті.

Віддаючи подяку за ласкавий дозвіл драти клоччя, Олівер, за наказом сторожа, низько вклонився; після цього його хутко вивели із зали до великої кімнати, де він, наплакавшись досхочу, заснув у сльозах на грубому твердому ліжку. Який прекрасний зразок милосердя англійських законів: вони дозволяють голоті спати!

Бідний Олівер! Заснувши й поринувши в щасливу несвідомість, він не думав і не гадав, що тим часом рада виносить постанову, яка матиме значний вплив на всю його майбутню долю. Але рада винесла її, і ось у чому вона полягала.

Члени ради були всі дуже мудрі й глибокодумні філософи, і, коли вони придивилися ближче до робітного дому, вони спостерегли те, чого звичайні смертні ніколи не помітили б, а саме, що бідним він подобається. Робітний дім став для них улюбленим місцем розваг: тут була безплатна їдальня, тут давали сніданок, обід, чай і вечерю задурно цілісінький рік, на громадські кошти, — одне слово, рай із цегли та вапна, де панувала втіха й не було місця роботі. «Ого! — вирекла авторитетно рада. — Нема дурних! Ми живо наведемо тут порядок і покладемо край цій розпусті!» Отож рада ухвалила надати біднякам на вибір дві можливості (силувати ніхто нікого не хотів, о ні!): або конати помалу з голоду в стінах робітного дому, або вмерти відразу з голоду на вулиці поза ними. Згідно зі згаданою постановою, рада підписала угоду з водогінником на необмежене постачання води і з агентом по торгівлі зерном на обмежене постачання час од часу незначної кількості вівсяного борошна. З цього часу мешканці робітного дому почали одержувати тричі на день по тарілці ріденької пісної каші та ще й по цибулині двічі на тиждень і пів булочки по неділях. Окремо для жінок рада запровадила ще багато інших мудрих і людяних розпоряджень, яких тут не варто наводити.

Вона добросердо взяла на себе розлуку одружених бідняків, мотивуючи це дорожнечою судового процесу в Докторз Коммонз¹, замість спонукати якогось злидаря утримувати свою родину, як це водилося досі, — взагалі позбавляла його родини та й перетворювала його на одинака. Нема чого казати, яка сила одружених людей усіх класів і станів була б посунула до ради, якби це визволення не було неподільно зв'язане з робітним домом. Але в раді засідали мудрі голови, і вони вжили всіх необхідних заходів: волю одержували тільки ті, хто жив у робітному домі й живився вівсяною кашею, — а це жахало людей.

Протягом перших шести місяців Оліверового перебування нова система діяла на повний хід. Спочатку вона викликала великі витрати, бо рахунок трунаря одразу виріс, а до того ще довелося перешивати одержувану одягу, що мішком обвисла по двох-трьох тижнях нової дієти на змарнілих захарчованих мешканцях робітного дому.

Але сама кількість мешканців, а також бідняків, що зверталися по допомогу до парафії, помітно зменшувалась, і рада була в захваті.

Хлопцям давали їсти у великій залі з кам'яними стінами та підлогою, в кінці якої стояв чималий казан. З цього казану у встановлені години, одягнувши спеціальний фартух, наглядач насипав черпаком кашу в тарілки за допомогою двох богаділок. Кожен діставав по одній мисочці цього розкішного варива і ні краплі більше — за винятком великих свят, коли до каші додавали ще по дві з чвертю унції² хліба. Мити посуд зовсім не доводилося, бо хлопці виполіровували його своїми ложками так, що він блищав, як сонце. Закінчивши цю процедуру (що тривала завжди дуже недовго, бо ложки були майже такі ж завбільшки, як і мисочки), діти починали пасти голодними очима казан із такою жадобою, немов збиралися

¹ Докторз Коммонз (англ. Doctors' Commons) — церковний суд у Лондоні, що розглядав справи про розлучення.

² Унція — 28,3 грама.

з'їсти саму цеглу, якою його обкладено, а тим часом дуже пильно облизували свої пальці, сподіваючись, що на них зачепилась якась крапелька ріденької каші. Хлопчики звичайно мають чудесний апетит. Три місяці Олівер Твіст недоїдав разом з товаришами і разом з ними терпів страшні муки. Нарешті вони всі так здичавіли од голоду, що один хлопець, фізично розвинений не на свій вік і, очевидно, незвичкий до таких харчів (його батько колись мав невеличку кухмістерську), похмуро попередив своїх товаришів, що, коли він не діставатиме регулярно *per diem*¹ додаткової порції каші, він не ручиться за себе й колись таки з'їсть уночі свого сусіда, кволого, виснаженого хлопчину, що спав поруч. Погляд у нього був несамовитий, і налякані товариші повірили йому. Діти порадилися й кинули жереб, кому йти по вечері до наглядача прохати наддачі. Жеребок випав Оліверові.

Надійшов вечір, хлоп'ята розмістилися на лавах. Наглядач у своєму кухарському вбранні стояв коло казана, його помічниці примостилися позаду; кашу було розподілено і довгу молитву перед короткою трапезою проказано. Каша зникла в одну мить; хлопці перешіптувалися між собою й підморгували Оліверові, а найближчі його сусіди штовхали ліктями в бік. Олівер був ще зовсім дитина, але голод довів його до відчаю, а біда надала відваги. Він підвівся з-за столу і, наблизившись із мискою й ложкою в руці до наглядача, промовив, трохи сам лякаючись власної сміливості:

— Прошу, сер, я хочу ще.

Наглядач був дебелий, гладкий чоловік, але тут він аж пополотнів. Кілька секунд він дивився остовпіло на малого бунтаря, а потім сперся об казан, щоб не втратити рівноваги. Богаділки зааніміли з несподіванки, хлопці з жаху.

— Га? — промовив він, нарешті, слабим голосом.

— Прошу, сер, — відповів Олівер, — я хочу ще.

¹ *Per diem* (лат.) — щодня.

Наглядач поцілив хлопця черпаком по голові, міцно схопив його, наче кліщами, в свої руки і закричав пробі, викликаючи сторожа.

Рада урочисто засідала у повному своєму складі, коли це в кімнату вскочив ущерть схвильований містер Бамбл і вигукнув, звертаючись до пана у високому кріслі:

— Даруйте, містере Лімкінсе, але Олівер Твіст попрохав ще!

Усі остовпіли, на обличчях застиг жак.

— Ще? — вимовив, нарешті, містер Лімкінс. — Опануйте себе, Бамбле, і відповідайте мені ясно й чітко. Чи так я зрозумів: він попрохав додаткової порції, з'ївши встановлену норму?

— Саме так він зробив, сер, — відповів Бамбл.

— Цей хлопець дограється до шибениці, — прорік добродій у білому жилеті. — Я знаю, що дограється.

Ніхто не заперечував цього віщування. Почалася жвава дискусія. Олівера було негайно посаджено до карцеру, а на другий ранок на воротах робітного дому вже маячіло оголошення, що обіцяло п'ять фунтів стерлінгів тому, хто згодиться звільнити парафію від Олівера Твіста. Іншими словами, п'ять фунтів і Олівера Твіста запропоновано було першому-ліпшому чоловікові чи жінці, що, займаючись ремеслом, торгівлею тощо, потребували підмайстра чи учня.

— Нічого в житті не був я такий певний, як того, що цей хлопець дограється до шибениці, — мовив добродій у білому жилеті, стукаючи на другий ранок у ворота й перелічуючи це оголошення.

Маючи на меті показати далі, наскільки джентльмен у білому жилеті мав рацію, я боюсь зіпсувати інтерес читачів до цієї історії (якщо вона взагалі викликає чийсь інтерес) і тому поки що не скажу, чи дійсно Оліверове життя урвалося так ґвалтовно, чи ні.

ЗМІСТ

Розділ I	
оповідає, де і за яких обставин народився Олівер Твіст	5
Розділ II	
оповідає, як зростав, виховувався та живився Олівер Твіст	9
Розділ III	
Як Олівер Твіст мало не одержав однієї посади, що, далєбі, не була б синекурою	22
Розділ IV	
Оліверові пропонують іншу посаду, і він уперше вступає в громадське життя	33
Розділ V	
Олівер знайомиться з новими товаришами. Вперше побувавши на похороні, він доходить несприятливих висновків про ремесло свого господаря	41
Розділ VI	
Від Ноевих глузувань Оліверові вривається терпець, він починає діяти і дуже дивує Ноя	53
Розділ VII	
Олівер не скоряється	60
Розділ VIII	
Олівер чимчикує до Лондона й зустрічає дорогою чудного молодого джентльмена	68
Розділ IX	
Деякі дальші подробиці про люб'язного старого джентльмена та його багатообіцяючих вихованців	79
Розділ X	
Олівер знайомиться ближче з вдачею своїх нових товаришів і купує досвід дорогою ціною. Короткий, але дуже важливий розділ цієї повісті	86

Розділ XI	
оповідає про мирового суддю містера Фенга і дає невеличкий зразок того, як він судив по правді й за законом. . . .	93
Розділ XII,	
в якому за Олівера піклуються краще, ніж будь-коли в його житті, і в якому знову оповідається про веселого старого джентльмена і його молодих друзів	102
Розділ XIII	
Тямущий читач знайомиться з новими дійовими особами, дізнається про них багато цікавих речей, що безпосередньо стосувалися цієї повісті.	113
Розділ XIV,	
що містить у собі далші подробиці про перебування Олівера у містера Браунлоу, а також знаменне пророцтво, яке один джентльмен на ім'я Грімвіг висловив щодо Олівера, коли той вирушив виконувати покладене на нього доручення	122
Розділ XV,	
що показує, як щиро любили Олівера веселий старий єврей і міс Ненсі	134
Розділ XVI	
Що сталося з Олівером після того, як Ненсі заповонила його . .	142
Розділ XVII	
Зрадлива доля, яка лишається неприхильною до Олівера, приводить до Лондона великого діяча, щоб заплямувати репутацію нашого героя.	153
Розділ XVIII	
Як проводив час Олівер у зразковому товаристві своїх поважних друзів.	164
Розділ XIX,	
в якому обговорюється і ухвалюється один цікавий проєкт	174
Розділ XX,	
в якому Олівер переходить до рук містера Вільяма Сайкса	184
Розділ XXI	
Експедиція	193
Розділ XXII	
Грабунок	199

Розділ XXIII,	
котрий містить у собі виклад любої розмови між містером Бамблом та однією леді і показує, що навіть у парафіяльного сторожа серце не з суцільного каменю	207
Розділ XXIV,	
котрий дуже бідний змістом. Проте це розділ недовгий, і, можливо, він матиме деяку вагу в цій історії	216
Розділ XXV,	
де знову оповідається про містера Феджіна й компанію	222
Розділ XXVI,	
в якому на сцену виходить одна таємнича дійова особа і відбувається багато подій, нерозривно зв'язаних із цією повістю	229
Розділ XXVII	
загладжує нечемність одного з попередніх, у котрому дуже безцеремонно залишено на самоті одну шановну леді	242
Розділ XXVIII,	
де йдеться про Олівера та його далші пригоди	251
Розділ XXIX	
містить попередні відомості про мешканців будинку, куди вдався по допомогу Олівер	262
Розділ XXX	
оповідає про те, яке враження справив Олівер на осіб, що прийшли його відвідати	267
Розділ XXXI	
оповідає про критичне становище	274
Розділ XXXII	
Про щасливе життя, яке почалося для Олівера у його добрих друзів	287
Розділ XXXIII,	
у якому безжурне щастя Олівера і його добрих друзів раптово захмарюється	296
Розділ XXXIV	
містить деякі попередні дані про одного молодого джентльмена, що вперше з'являється на сцену, а також оповідає про нову пригоду з Олівером	305

Розділ XXXV, що містить незадовільне закінчення Оліверової пригоди й досить важливу розмову Гаррі Мейлі з Розою.	317
Розділ XXXVI дуже короткий і, на перший погляд, не надто важливий, але прочитати його слід, бо він впливає з попереднього й дає ключ до одного з наступних, що з'явиться свого часу.	325
Розділ XXXVII, де читач побачить метаморфози, що трапляються досить часто в шлюбному житті.	329
Розділ XXXVIII, який містить звіт про те, що відбулося між подружжям Бамбл і містером Монксом під час їхньої вечірньої зустрічі.	342
Розділ XXXIX, де читач знову зустрічається з уже відомими йому шановними особами й дізнається, яку раду радили достойний Монкс і достойний єврей.	354
Розділ XL Продовження попереднього розділу: дивне побачення.	370
Розділ XLI, який містить нові відкриття і показує, що несподіванка, як і горе, рідко приходить самотою.	378
Розділ XLII Один Оліверів давній знайомий виявляє ознаки безперечної геніальності і стає столичним громадським діячем.	389
Розділ XLIII, у котрому розповідається, як меткий Проноза доскочив біди. ...	401
Розділ XLIV Для Ненсі надходить час виконати обіцянку, дану Розі Мейлі. Вона зазнає невдачі.	413
Розділ XLV Ной Клейпол дістає від Феджіна таємне доручення.	420
Розділ XLVI Побачення відбулося.	425
Розділ XLVII Згубні наслідки.	437

Розділ XLVIII	
Втеча Сайкса	445
Розділ XLIX	
Монкс і містер Браунлоу нарешті зустрічаються. Їхня розмова і звістка, що порушила її	457
Розділ L	
Гонитва й утеча	469
Розділ LI	
роз'яснює багато таємниць і оповідає про одне освідчення, під час якого питання про посаг та інші шлюбні умови не було порушено	483
Розділ LII	
Феджінова остання ніч	498
Розділ LIII	
і останній	509